

Kováts-Németh Mária

A könyv birodalom és vagyon

A múlt századtól napjainkig – eddig nem tapasztalt mértékben – növekedtek meg az információhordozó, információközvetítő eszközök. Mégis a 21. századi társadalom nagy kihívása lett a funkcionális analfabetizmus problémája.

Erdélyi Margit, a Selye János Egyetem Tanárképző Karának dékánja a közelmúltban megjelent „Olvasás és szövegértés” című könyvében a fenti problémára irányítja a figyelmet, bemutatva a lehetséges megoldásokat. Információkban gazdag világunkban a funkcionális analfabetizmus terjedésének egyik alapvető oka a korlátlan mennyiségű információ válogatás nélküli „felhasználása” és a mentális, kulturális adaptáció hiányának veszélye. Az ismeretek gyors, részleges kiemelése, feldolgozatlansága következtében jelentős a minőségi romlás, sok esetben egyáltalán nem történik meg az olvasott szöveg kellő, átgondolt értelmezése.

A megoldás első lépéseként Erdélyi Margit professzor az olvasási módozatok fejlesztésének nélkülözhetetlen változatait tárgyalja. Alapvető kritérium, hogy elmaradhatatlan a dialógus az olvasó és a mű között. A klasszikus művelődés eszköze a könyv, az olvasás. „Az olvasás tágabb értelemben az ember lényegi életvitele.” – hangsúlyozza a szerző. Aki nem értő szinten olvas, az funkcionális analfabéta. A pedagógia, a módszertani kultúra fontos feladata a tanítás-tanulás tudatos, alkotó fejlesztése. A szövegértés területén pedig az, hogy a tanítvány tudjon értőn, értelmezően, kritikusan és kreatívan olvasni.

Mind az iskola, mind a társadalmi eredményesség feltételezi a fejlett olvasási képességet. Az eredményes tanulást alapozza az anyanyelvi nevelés, mely a gyermek folyamatosan kibontakozó nyelvi tudatosságára épít. Az olvasás, a szövegértés a tudás megszerzésének alapja. A pedagógiai kutatások és a tudomány gazdagodásával, az elméleti tudás sokrétűségével sajnálatos módon nem jár automatikusan együtt a gyakorlati eredmény sem Magyarországon, sem Szlovákiában. A 2003-as nemzetközi összehasonlításban (PISA) elért 25. és 31. hely már komoly figyelmeztetés volt az olvasástanítás és az olvasás elsajátíttatásának újragondolására, a gyakorlati tevékenység javítására, a teendők számbavételére. A helyzet azóta alig változott.

Erdélyi Margit professzor asszony sorba veszi azokat a módszereket, amelyek az olvasás tanítását kívánják elősegíteni. Fontos megállapítása, hogy mindegyik módszer önmagában is lehet jó. A megoldás kulcsa az iskolai olvasáskultúrában, a jó tanítóban és a szövegértés fejlesztésében rejlik. Ez utóbbi követelménye, hogy a kiválasztott szöveg vonzó legyen, „*vagy a hozott információk miatt, vagy az esztétikai értékei miatt.*” (53.o.) Az eljárás pedig feltételez egy többlépcsős tevékenységet: a szó szerinti, értelmező, kritikai és kreatív olvasást.

A szerző kiválóan összegzi az utóbbi évek olvasáskutatási eredményeit a nemzetközinek mondható szakirodalom kapcsán. Ezen összegző mű további egyediségét gazdagítja a „*Forrásanyag rendhagyóan*” című fejezet. Az olvasás és a nyelv témakörében a szerző részletesen értékeli hat szakember (Adamikné J.A., Bokor J., Cs. Nagy Lajos, Kálmánné B.I., Hangay Z., Albertné H.M.) munkáját az olvasás történetével, az olvasástechnika fejlesztésével kapcsolatos bizonyítottan jó vagy helytelen eljárásokról. Az olvasás múltjának és jelenének megismerése mellett pedig a motiváció alapja: „*A nyelv/az anyanyelv, mely az emberi elme legfontosabb találmánya: a mi magyar nyelvünk kb. hat-hétezer egymástól különböző nyelv közé sorakozik be, megtartva a maga sajátosságait. Ezt a nyelvet tanulni, tudni valóban az egyik legnagyobb öröm, s vele tudós-tanári szinten foglalkozni az egyik legértékesebb munkálkodás az ember életében.*”(70.o.) Éppen ezért rendkívülien fontosak az általános ismeretek a nyelvről, lásd például a hangtan, szótan, szóalkotás, a retorika, a névtani kutatások izgalmas területeit.

„*Magyarságfelfogásunk ugyanis nem kevésbé befolyásolja a kisebbségi lét mindennapjait*”. (75. o.) Ezen gondolat jegyében elemzi a szerző Jakab István nyelvésztanár vizsgálódásait. Jelentős megállapítása, hogy „*pusztán a határok átjárhatósága nem biztosítja, hogy lépést tartsunk az anyaországi szintű nyelv használatával. A magyar standard szlovákiai változatának értékes forrásai a nyelvjárások.*”(76. o.) A standard ismerete minden magyar ember számára fontos. A nyelvjárások mellett oda kell figyelni a környezetre, sőt javítanunk kell az iskola, a nyomtatott és az elektronikus sajtó nyelvhasználatát. A „hibák száműzése” feladata a pedagógusnak, a nevelőnek, a fordítónak, a közéleti személyiségnek. A nyelvművelés terén pedig további fontos feladatunk az idegen szavak helyes használata, illetve a szlovákosított vagy éppen helytelenül magyarosított változatok használata elleni határozott fellépés.

„Az olvasás és a nyelv” alfejezet harmadik nagy egysége – a fentiekhez kapcsolódóan – a kommunikáció kérdése. Ez a fogalom a mai társadalomban különösen sokféle értelmezést nyert. Erdélyi Margit tudós módjára kiválóan rendszerezi a lényegét: „*Az emberi nyelv –*

mindnyájunk közös kódja, egymás értésének és felvilágosításának eszköze önmagában is, a tudományok által megerősítve pedig fölöttébb sűrített érték; nagy hozadéka a társadalmi szellemiségnek.” (82. o.)

Ezen gondolatok jegyében irányítja az olvasót, a szakembert, a tanárjelöltet a szerző Fercsik Erzsébet és Raácz Judit szerzőpáros Kommunikáció szóban és írásban című gyakorlati ábrákkal szerkesztett könyvéhez, mely a nem verbális jelek sajátos tartalmi, esztétikai funkcióit sem hanyagolja el, a „minta-önéletrajzok” pedig fontos témakörök lehetnek kezdőknek és haladóknak egyaránt. Hernádi Sándor Beszédművelésének tizenegyedik bővített kiadása fontos az írás- és beszédművelés megtervezett összeállításához. Nem nélkülözi a könyv, a beszédhibák, a beszédritmus zavarai problémájának kezelését sem. Szabó Katalin munkája az egyetemi oktatókat és hallgatókat szólítja meg a *Hogyan írjunk tudományos szakdolgozatot? fejezetcímmel, majd a szóbeli megnyilatkozás formáival kapcsolatosan – mint az előadás, a vita – nyújt hasznos eligazítást. A szakmai kommunikáció szükségességénél Erdélyi Margit irodalomteoretikus, Kurtán Zsuzsa Szakmai nyelvhasználat című könyvét értékeli, az olvasó számára hasznos irányokat mutatva. A sort Benczik Vilmos „Jel, hang, írás” című könyvének értékelő elemzésével zárja, jelesen azzal az ajánlással, hogy „az írások tanulságai, konklúziói mintegy szintézisei olyan tudnivalóknak, amelyek a jobb, szebb, pontosabb kommunikáció területén jelentenek fontos hozadékot.” (106.o.)*

A *Forrásanyag rendhagyóan* fejezet második egysége: Az olvasás és irodalom. Az irodalom valóban művészet és tudomány. „*Bő skálájú morál és sokféle minőségű esztétikum ágaskodik vagy szerénykedik ebben a különleges territóriumban*” (107.o.) – írja a szerző. Éppen ezért nagy a felelősségünk: mit olvasunk, mit olvastatunk, mit válogatunk a tankönyvekbe, s ahogy a szerző írja: „*A könyv birodalom, melynek királya lehetünk, és vagyon, amely újratermeli önmagát, mert anyaga, a sokszínű irodalom, nem csupán szellemi és lelki gyarapodás, hanem ideáink, életünk kimeríthetetlen forrása is. Kinek-kinek tartós „otthon”, ahová hazajárunk, amelynek minden zugát belakjuk.*”(108.o.)

S milyen műveket ajánl Erdélyi Margit irodalomteoretikus? Többek között Szatmári István könyveit, s az általa vezetett stíluskutató csoport munkáit. A professzorasszony 18 szerző elemző munkáira irányítja a figyelmünket, akik a klasszikus szerzők, vagy a már valószínűleg klasszikussá váló szerzők művein keresztül mutatják be a stilisztika sokszínűségét, árnyalatait az archaizálás funkciójától az iróniáig.

Az irodalom kiváló segítséget nyújt az ember életvezetéséhez, az eligazodáshoz, s ahhoz, hogy megtalálja helyét a világban, avagy szűkebb hazájában. Erdélyi Margit

példaértékűen mutatja be Pomogáts Béla művein keresztül az identitás szerepét, jelentőségét; az európaiság, a nemzettudat fontosságát, mint biztos eligazodási pontokat. Az irodalomtörténeti – nemzettörténeti alapismeretek fontos pillérei „a békés együttélés, a fejlődés, az egység létrehozása végett”, mert Európát a nemzetek különbözősége nem szegényíti, hanem gazdagítja.

A kisebbségek és az anyaország sorskérdéseit Fónod Zoltán írásain keresztül tárja elénk a monográfia azzal a meggyőződéssel, hogy Fónod Zoltán tanulmányai szakmai és etikai biztossággal dolgozzák fel a nemzetiségi jogokkal kapcsolatos problémaköröket. A műértelmezés „titkait” Szentesi Zsolt és Széles Klára munkája nyomán mutatja be az irodalomelmélet avatott tudósa. Arra is felhívja a figyelmet Erdélyi Margit, mennyire hiányzik korunkból a „szép” közvetítése, a „szépeszmény” kultúrájának örökítése. Kovács Albert erdélyi író tanulmányain keresztül láttatja az esztétikum gazdagságát, a műfordítás szépségét és problémáit, valamint a sorskérdések embert próbáló sokszínűségét.

Az irodalomtudomány teljességének fontos tényezője a gyermekirodalom értékelése, amelyen az ifjúság nevelkedik. Ugyanakkor olyan nagy elődök munkásságának ismerete is elengedhetetlen, mint Apáczai Csere János, akinek enciklopédikus életműve 360 év távlatából is fontos magyar irodalmi olvasmány és nyelvészeti kincstár.

Erdélyi Margit irodalomteoretikus könyve „vezérvény” szakembernek, tanárjelöltnek egyaránt arra szólít fel, hogy a maradandó, örök értékeket felismerjük, s újrateremtsük az életvezetéshez, a világban való eligazodáshoz.

Erdélyi Margit: Olvasás és szövegértés. Média Nova M Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2013. 170 o.